

امام حسین، گردان، یکی از یگان‌های پیاده لشکر ۳۱ عاشورا نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران

پیشینه:

سپاه پاسداران پس از عملیات ثامن‌الائمه (ع) در ۵ مهر ۱۳۶۰ در منطقه شرق کارون با استعداد گردان و بر اساس تدابیر و سیاست‌های فرماندهی سپاه پاسداران مبنی بر ارتقا استعداد یگان‌های سپاه از گردان به تیپ، از ۱۰ آبان ۱۳۶۰، تیپ ۱ عاشورا در محل دشت آزادگان (سوسنگرد) تشکیل گردید و نیروهایی از استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، خراسان، مرکزی، اصفهان، یزد در آن سازمان‌دهی و تجهیز شدند (عابدی، ص ۵۲ - ۱۳۳). بر همین اساس از ۱ آبان ۱۳۶۰ نیروهایی از سپاه و بسیج استان‌های کشور طی مراسمی با قطار یا ماشین به جبهه جنوب اعزام شدند و پس از تشکیل تیپ عاشورا در گردان امام حسین (ع) به فرماندهی زمان محمودی در ساختار تیپ سازمان‌دهی شدند. گردان به علت احترام ویژه و جایگاه خاص شهادت امام حسین (ع) در روز عاشورا در میان مردم و رزمندگان استان آذربایجان شرقی به نام امام حسین نام‌گذاری شد (همان، ص ۶۱).

ساختار و سازمان

گردان امام حسین (ع) در ابتدا به استعداد ۲۴۰ نفر و با ساختار اولیه از فرماندهی و جانشین گردان، ۳ گروهان رزمی، عناصری از اطلاعات عملیات، تدارکات، پیک، مخابرات، بهداری رزم و تخریب تشکیل شد (همان).

فرماندهان و بنیان‌گذاران

فرماندهی گردان امام حسین (ع) از آغاز تشکیل تا پایان مأموریت‌های واگذاری در طول جنگ تحمیلی عراق علیه ایران به ترتیب زمان محمودی، اصغر محمدیان، سیفعلی لزومی، کریم فتحی، احمد جهانگیری، علی‌اکبر رهبری، محمدباقر مشهدعبادی، اصغر قصاب عبدالهی، سید حسن شکوری، سید حسن شکوری، مصطفی حامد پیشقدم، یاسر زیرک و حسین بهارلونیژاد به عهده داشتند (عابدی، ص ۷۵-۴۸۵).

سلاح و تجهیزات

گردان از نظر نیرو و تجهیزات انفرادی توسط سپاه پنجم استان آذربایجان شرقی و غربی پشتیبانی می‌شد. سلاح‌های این یگان افزون بر سلاح‌های انفرادی شامل تفنگ‌های کلاشینکف، قناسه و ژ ۳، تیربارهای گرینوف، پی‌کا و دوشکا و موشک‌انداز آر. پی. جی ۷ بود (تاریخ شفاهی فرماندهان ... شهید سیدحسن شکوری ...؛ کارنامه توصیفی ...).

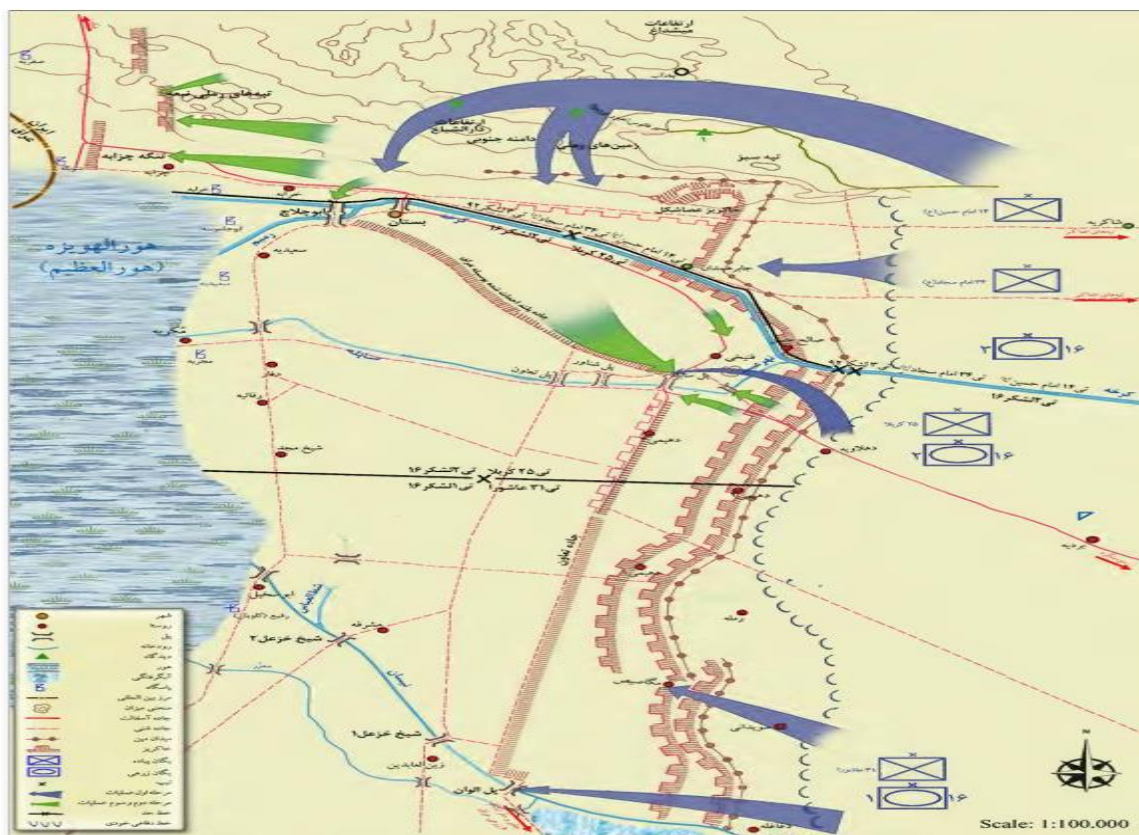
گردان امام حسین در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران

عملیات طریق‌القدس

عملیات طریق‌القدس که طرح‌ریزی و هدایت آن را قرارگاه کربلا (قرارگاه مشترک سپاه پاسداران و ارتش) بر عهده داشتند، از ۸ تا ۲۰ آذر ۱۳۶۰ با رمز یا حسین (ع) به اجرا درآمد. منطقه عملیات طریق‌القدس از شمال به جاده سوسنگرد - دهلاویه، از جنوب به رودخانه کرخه کور و نisan، از شرق به دهلاویه و دغاغله، از غرب به هورالهویزه منتهی می‌شد.

یگان‌های عمده ارتش بعث عراق در این عملیات در محور شمال و جنوبی رودخانه کرخه شامل یگان‌هایی از لشکر ۵، لشکر ۴ پیاده کوهستان، نیروهای جیش‌الشعبی، لشکر ۶ زرهی، لشکر ۱۱ پیاده، لشکر ۳ زرهی، ی لشکر ۷ پیاده نیروهای بودند. دشمن قبل از عملیات جاده‌ها، پل‌ها و تأسیسات را برای پشتیبانی از نیروهای خود ایجاد کرده بود. از جمله، جاده‌ای به نام تعاون برای اتصال نیروهای دشت عباس (فکه) به جفیر و طلایه احداث کرده بودند. دشمن پس از احساس تک احتمالی رزمندگان، منطقه غرب سوسنگرد را با تیپ ۳۰ نیروی مخصوص و شمال کرخه، تنگه چزابه و پل‌های کرخه را با به‌کارگیری تیپ ۳۱ نیروی مخصوص و گروهان‌های کماندو و گردان‌های تیپ ۴۶ تقویت کرد (مرکز مطالعات ...، گزارشی ...، سند شماره ۵۱۷۸۱، عابدی، ص ۶۵)

فرماندهی گردان امام حسین در این عملیات، زمان محمودی و فرماندهی گروهان ۱ گردان یونس شجاعی برجویی به عهده داشتند (تاریخ شفاهی ...، مصطفی مولوی فرد ...).

مأموریت تیپ عاشورا ۱۳۶۰ در این عملیات، تک از محور جنوبی رودخانه کرخه، جاده سوسنگرد- دهلاویه به منظور انهدام دشمن در بخشی از مناطق غربی شهر سوسنگرد و آبادی‌های رمله، مگاسیس، الوان، رحیمی، سودانیه، پل الوان و سپس تصرف بخشی از جاده تعاون و تأمین آن بود (عابدی، ص ۶۷)

در این عملیات بیشتر نیروهای تیپ ۱ عاشورا از جمله گردان امام حسین در نقاط مختلف دشت آزادگان از جمله شهر سوسنگرد، حمیدیه، منطقه طراح و ابوحمیظه گسترش یافتند علاوه بر این فرماندهان گردان تا رده دسته، با توجه به شناسایی‌های انجام شده، درباره منطقه عملیاتی به‌طور کامل توجیه شدند. - در این عملیات برای اولین بار به‌صورت گسترده از نیروهای بسیج در سازمان‌های رزم گروهی در گردان استفاده شد. نیروهای بسیجی از اقصاد نقاط کشور به‌ویژه آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل، تهران و خوزستان در یگان‌های تیپ از جمله گردان امام حسین حضور داشتند. آموزش گردان تا رده دسته با توجه به طرح عملیات برای سرپل‌گیری و عبور از رودخانه، زمین‌های رملی و باتلاقی، برنامه‌ریزی و اجرا شد. تجهیزات مورد استفاده نیروهای گردان شامل سلاح‌های سبک انفرادی همچون تفنگ کلاش، تفنگ ژ ۳، آر. پی. جی ۷ و تیربار PK بود که همراه دیگر تجهیزات بود (همان، ص ۶۶)

با شروع عملیات طریق‌القدس، گردان‌های خط‌شکن تیپ ۳۱ عاشورا به‌طرف کانال‌هایی که قبل از عملیات برای نزدیک شدن به دشمن آماده و نوار کشی شده بود؛ از معابر به‌طرف کانال‌ها؛ به‌صورت ستونی حرکت کردند تا به نیروهای رده

تأمینی دشمن رسیدند. یگان‌های تیپ با کشف عملیات توسط دشمن، با شعار الله اکبر و با شلیک موشک آرپی جی ۷ به سنگرهای دشمن حمله می‌برند و از خاک‌ریز دشمن عبور می‌کنند و تبادل آتش بین خودی و دشمن شدت می‌گیرد. نیروهای خودی که درگیر پاک‌سازی خطوط اولیه پدافندی دشمن بودند، تلاش داشتند تا با استفاده از تاریکی شب و قبل از آغاز روشنایی، خطوط دوم و سوم پدافندی دشمن را نیز تصرف کنند و علیرغم تلفات وارده به نیروهای تیپ ۳۱ عاشورا، رزمندگان تیپ با تلاشی فوق‌العاده توانستند، نیروهای عراقی را در محور مأموریت خود، محاصره کرده و پاک‌سازی را ادامه دهند. یگان‌های تیپ عاشورا در ادامه عملیات پس از تخلیه اسرا و احداث خاک‌ریز به مدت سه روز در خط پدافندی به‌منظور تحکیم مناطق آزادشده مستقر شدند و با عقب‌نشینی دشمن در این مدت، یگان‌های تیپ در ساحل رودخانه نیسان به تحکیم مواضع در خط پدافندی پرداختند. این خط پدافندی تا روستای مجریه و رفیه در کنار هور ادامه داشت. یگان‌های تیپ عاشورا از جمله گردان امام حسین بعد از عملیات طریق‌القدس بنا به دستور قرارگاه کربلا (قرارگاه مشترک سپاه و ارتش) در منطقه‌ی عملیات طریق‌القدس، برای مقابله با فعالیت و تحرکات دشمن بعثی، به‌ویژه در محور تنگه چزاب به عملیات پدافندی خود ادامه داد (عابدی، ص ۶۷ تا ۶۹ و مصاحبه با مالک بهرامی زاده، بش). در عملیات طریق‌القدس از گردان ۳ نفر شهید و ۷ نفر مجروح شدند (بنیاد شهید ...، سند بش؛ عابدی، ص ۶۲).

عملیات فتح المبین

عملیات فتح‌المبین در شمال غربی خوزستان و جنوب استان ایلام، در منطقه غرب شهر شوش و اندیمشک، با رمز «یا زهرا (س)»، باهدف آزادسازی منطقه غرب رودخانه کرخه و جاده دزفول - دهلران و همچنین تأمین شهرهای اندیمشک، شوش، دزفول و جاده اندیمشک - اهواز به اجرا در آمد (رزاق زاده، ص ۶۶؛ علایی، ج ۱، ص ۴۰۲). منطقه عملیات در جنوب سلسله جبال زاگرس و رشته ارتفاعات کبیر کوه قرار دارد، از شمال به منطقه پشت کوه، پشت کوه - ایلام و لرستان، از شرق به رشته کوه سیاه، از جنوب به تپه‌های رملی لَخیزَر و دشت چَهِیلا و از غرب به کشور عراق محدود است. جغرافیای منطقه نبرد جلگه‌ای صاف و عوارض مهم آن عبارت بودند از: ارتفاعات اسکندر خندان، تپه چشمه، سِپتون، تپه ۳۵۰، شاوریه، کمر سرخ، مَمَله، تپه‌های تینه، تپه‌های ابوصلیبی خات و تپه‌های رادار؛ رودخانه‌های دویرج، رُفائیه، چیخواب، کرخه، دز، شَطِیط و گرگر و همچنین راه‌های دزفول - اندیمشک - شوش - اهواز (مهم‌ترین راه‌های منطقه)، دزفول - صفی‌آباد - هفت‌تپه - اهواز، اندیمشک - خرم‌آباد و اندیمشک - سهراهی دهلران - پل سرخه نادری - سهراهی قهوه‌خانه. استعداد دشمن در منطقه عملیاتی فتح‌المبین به عهده دو لشکر ۱۰ زرهی و ۱ مکانیزه عراق تقویت شده بود (موسوی قویدل، ص ۲۳، ۲۴؛ جوادی پور و دیگران، ص ۲۰۸، ۲۱۳).

در این عملیات، گردان امام حسین (ع) به فرماندهی اصغر محمدیان زیر امر تیپ ۷ حضرت ولی عصر (عج) قرار گرفت و مأموریت آن تصرف تپه‌های مشرف بر سایت‌های ۴ و ۵ بود. در عملیات فتح‌المبین نیروهای گردان از استان زنجان تشکیل شده بود (عابدی، ص ۷۵-۷۷).

نیروهای داوطلب زنجان در ۱۰ اسفند ۱۳۶۰ با بدرقه پرشور مردم به جبهه جنوب اعزام شدند و در پادگان دوکوهه مستقر و به تیپ ۷ حضرت ولی عصر (عج) واگذار تا در گردان امام حسین که از تیپ ۳۱ عاشورا به آن تیپ مأمور شده بود، سازماندهی شوند. گردان پس از سازماندهی نیروها برای آماده‌سازی جسمانی نیروها، مواردی همچون: دو و نرمش، آموزش تاکتیک و سلاح‌شناسی در دستور کار قرار گرفت و همچنین برای تعالی معنویت نیروها نماز جماعت و مراسم دعا‌های پرفیض زیارت عاشورا، کمیل و توسل در محل استقرار گردان برگزار شد. گردان پس از دو هفته آموزش به دانشگاه جندی‌شاپور اهواز (شهید چمران) اعزام شد و در محوطه دانشگاه، در چادرهایی که از ارتش گرفته و برپاشده شده بود، مستقر شدند. گردان سپس به منطقه عمومی ذلیجان اعزام و در آن محل در چادرها مستقر گردیدند و اجرای برنامه‌های آموزشی به‌صورت گردانی و گروهانی شامل برنامه تمرین تیراندازی، پیاده‌روی با تجهیزات، کوه‌پیمایی، تمرینات تاکتیکی و گروهی به اجرا گذشتند. در ادامه فرماندهان گروهان‌ها در خصوص مأموریت گردان در طرح عملیات توجیه شدند. پس از توجیه فرماندهان گردان، برای شناسایی به محور عملیاتی (پشت تپه‌های مشرف به سایت ۴) اعزام شدند. گردان پس از کسب آمادگی رزمی و توجیه کامل، تمرین و رزمایش گردانی را به اجرا گذشتند. در میدان‌های تیر نیز برای کلیه نیروهای گردان امام حسین (ع) اجرا گردید و نیروها برای عملیات آماده شدند. گردان در مرحله سوم و در تصرف تپه‌های مشرف به سایت ۴ و ۵ مشارکت داشتند و در این عملیات از گردان ۲ نفر شهید ۵ نفر مجروح شدند (همان، ص ۷۴-۹۸).

عملیات رمضان

عملیات رمضان از ۲۲ تیر ۱۳۶۱ تا ۷ مرداد ۱۳۶۱ با رمز یا صاحب‌الزمان (عج) ادرکنی در منطقه پاسگاه زید به اجرا درآمد. این عملیات به‌منظور نفوذ در عمق ۷ کیلومتری مواضع مثلثی، نهر کتبیان و کانال ماهی، انهدام نیروهای دشمن، تصرف و تأمین منطقه هدف‌های و همچنین برای آزادسازی منطقه دشت بین مثلثی‌ها و کانال ماهی و بخشی از منطقه پنج‌ضلعی شلمچه طرح‌ریزی و به اجرا درآمد. منطقه عملیاتی از شمال به کوشک و طلاییه و حاشیه جنوبی هورالهویزه و از غرب به رودخانه اروند، از شرق به خط مرزی شمالی - جنوبی از کوشک تا جبهه جنوبی منتهی می‌شد. منطقه عملیاتی تیپ ۳۱ عاشورا در عملیات رمضان از جنوب پاسگاه زید تا محدوده شلمچه، پاسگاه‌های کوت سواری و بویان و دشت شرقی رودخانه شط العرب که توسط کانال ماهی و مثلثی‌ها از شمال محدود می‌شد. نیروهای دشمن در منطقه عملیاتی رمضان شامل سپاه ۳ ارتش عراق با لشکرهای ۵ مکانیزه، ۳ و ۶ زرهی، ۱۱ و ۱۵ پیاده در منطقه‌ی شرق بصره گسترش پدافندی داشتند (مرکز اسناد ...، سند شماره ۶۰، ۱۲۵، ۱۲۴ و نوار ۷۴۹۴). در عملیات رمضان، تیپ ۳۱ عاشورا از عناصر لشکر ۵ سپاه پاسداران و تیپ ۱ لشکر ۲۱ حمزه در قرارگاه نصر ۱ تحت هدایت قرارگاه اصلی نصر متشکل از لشکر ۵ سپاه پاسداران و لشکر ۲۱ حمزه سازماندهی شدند. در عملیات رمضان، گردان امام حسین (ع) به فرماندهی سیفعلی لزومی پس از گردان شهید مدنی که مأموریت داشت در ساعت ۲۰:۳۰ روز ۲۵ تیر ۱۳۶۱ حرکت و در ساعت

۲۲:۲۰ تک کرده و بعد از تثبیت و تأمین خط به مأموریت خود ادامه دهد- گردان امام حسین (ع) در مرحله چهارم عملیات رمضان در احتیاط (محور عملیاتی تیپ ۳۱ عاشورا) عمل می‌کرد (عابدی، ص ۱۱۵-۱۲۱).

گردان امام حسین (ع) به‌منظور کسب آمادگی در عملیات در ۱۰ کیلومتری خرمشهر، روبه‌روی جاده حسینیّه مستقر شده و قبل از شروع عملیات پس از سازمان‌دهی نیروهای اعزامی از سه استان آذربایجان شرقی - غربی و اردبیل در گرو هان‌ها، آموزش‌های رسته‌ای و رزمی، تیراندازی در میادین تیر روزانه و شبانه از ۱۵ خرداد تا ۱۵ تیر ۱۳۶۱ در جاده اهواز خرمشهر روبروی ایستگاه حسینیّه، شناسایی محورهای عملیاتی پیش‌بینی‌شده به‌ویژه در مرحله اول، منطقه عمومی شلمچه و توجیه فرماندهان عمل‌کننده به طرح‌ریزی و معابر نفوذی از ۱۰ خرداد تا ۱۷ تیر ۱۳۶۱، مانور گردانی به‌صورت صامت و با آتش در جنگل‌های جنوب شهر اهواز را به اجرا گذاشت. افزون بر این، گردان در جلسات متعدد با فرماندهان تیپ ۱ لشکر ۲۱ حمزه ارتش برای ادغام یگان‌های گردان شرکت کردند و برای شرکت در عملیات رمضان آماده شد.

(عابدی، ص ۱۲۰، مرکز اسناد ...، تیپ عاشورا در عملیات ...، آمادگی گردان‌ها، نوارهای ...).

در عملیات رمضان، گردان امام حسین (ع) بافاصله ۳۰ دقیقه‌ای دنبال گردان شهید مدنی حرکت کرد. در این محور به علت اینکه واحد مهندسی تنها حدود دو و نیم کیلومتر خاک‌ریز و خط پدافندی احداث کرده و ادامه کار ناتمام مانده بود، این گردان بانفوذ دشمن از دو طرف خطوط پدافندی مواجه شد. از این‌رو گردان امام حسین (ع) به پشت خاک‌ریزهای ناتمام برگشت. با توجه به فشار لحظه‌به‌لحظه دشمن، گردان امام حسین (ع) تلاش کرد جلوی نفوذ دشمن را بگیرد ولی موفق نشد؛ بنابراین، پس از چند ساعت درگیری و تلاش فراوان و تحمل تلفاتی بنا به دستور عقب‌نشینی کرد. گردان‌های عمل‌کننده شهید مدنی، امام حسین (ع) مصطفی خمینی و المهدی (عج) از ۲۷ تیر ۱۳۶۱ بنا به دستور، به ترتیب برای سازمان‌دهی و بازسازی به اردوگاه تیپ منتقل شدند.

بعد از اتمام مرحله دوم و سازمان‌دهی مجدد گردان‌های عمل‌کننده از جمله گردان امام حسین؛ مرحله چهارم عملیات رمضان از ساعت ۲۳:۳۰ روز ۱ مرداد ۱۳۶۱ تیپ ۳۱ عاشورا با شش گردان و تیپ ۱ لشکر ۲۱ حمزه ارتش با چهار گردان در سازمان قرارگاه نصر ۱ مأموریت خود را در بخشی از پنج ضلعی از یک محور به شرح زیر آغاز کردند: گردان‌های امام حسین (ع) و المهدی (عج) بنا به دستور به سمت محل درگیری حرکت کردند. گردان‌های شهید مدنی و گردان ۱۳۱ تیپ ۱ لشکر ۲۱ حمزه نیز در ساعت ۱ بامداد ۲ مرداد ۱۳۶۱ بنا به دستور از منطقه تجمع به سمت محور عملیاتی حرکت کردند.

در این مرحله با توجه به اینکه محور عملیاتی به اتکای قرارگاه نصر ۱ به یک معبر نفوذی به سمت پنج‌ضلعی و نوک کانال ماهی متکی بود و نیروهای عمل‌کننده در این معبر زیر آتش سنگین انواع سلاح‌های دشمن به‌ویژه خمپاره ۶۰ میلی‌متری قرار گرفته بودند و نیز موفق نشدن تیپ ۲۱ امام رضا (ع) در تأمین جناح چپ تیپ ۳۱ عاشورا، تلفات سنگینی به تیپ تحمیل شد. به همین علت بنا به دستور در ساعت ۵:۳۰ روز ۲ مرداد ۱۳۶۱ باقیمانده نیروهای گردان‌های مصطفی خمینی، ۱۳۸، امام صادق (ع) بعثت، ۱۳۱، امام حسین (ع) شهید مدنی و المهدی (عج) به خط قبلی عقب‌نشینی کردند. گردان امام حسین به همراه تیپ ۳۱ عاشورا پس از لغو مرحله پنجم عملیات رمضان، برای شرکت در عملیات مسلم ابن عقیل به سومار اعزام گردید. در این عملیات از نیروهای گردان ۲۱ نفر شهید ۵۲ نفر مجروح شدند (رضوانی، بش؛ عابدی، ص ۱۱۷-۱۲۵)

عملیات مسلم ابن عقیل

عملیات مسلم ابن عقیل در ساعت ۰۱.۰۰ بامداد ۹ تا ۱۹ مهر ۱۳۶۱ با رمز یا ابوالفضل العباس (ع) در منطقه عمومی سومار از استان کرمانشاه باهدف، آزادسازی مناطق اشغالی و استقرار در ارتفاعات مرزی سلمان کشته، تپه قرمز، کله‌قندی، تنگه سان واپا و یال ارتفاع ۴۰۲، خارج کردن بخشی از مناطق داخلی از دید و تیر مستقیم دشمن و تسلط به مواضع دشمن و ایجاد دید و تیر به دشت مندلی و نفت خانه بود. منطقه عملیاتی مسلم ابن عقیل به ترتیب از شمال به شهر نفت شهر، از جنوب به ارتفاعات ۴۰۲ و پیرعلی، از شرق به تپه‌های حفاری، از غرب به ارتفاعات سلمان کشته، تنگه سان واپا در مرز بین‌المللی منتهی می‌شد. در محدوده پدافندی جبهه‌های غرب، سپاه دوم عراق در محدوده مأموریت قرارگاه ظفر (عملیات مسلم بن عقیل)، لشکر ۱۲ زرهی عراق، تیپ ۲ پیاده کوهستان، تیپ ۴۱۲، تیپ ۱۹، تیپ ۴۲۱، تیپ ۴۶ مکانیزه لشکر ۲۱ و تیپ ۹۹ پیاده در احتیاط، مستقر بودند و در مقابل محور عملیاتی قرارگاه ظفر ۲ (تیپ عاشورا - تیپ ۴ لشکر ۸۱ زرهی ارتش)، یگان‌های تیپ ۵۰ زرهی، تیپ ۳ گارد مرزی از ارتش عراق به ترتیب در منصوریه عراق محور مندلی منطقه عمومی نفت خانه تا سرخان، شمال نفت شهر، شمال غربی مندلی روبروی تنگه سان واپا تا کوه سنگ مستقر بودند (مرکز اسناد مطالعات ...، عملیات مسلم ابن عقیل...). مأموریت گردان در عملیات مسلم ابن عقیل ضمن اجرای تأمین جناح پوششی سمت راست قرارگاه ظفر ۲، بنا به دستور برای تقویت نیروهای مستقر در تنگه سان واپا وارد عمل می‌شد. فرماندهان گردان امام حسین (ع) در این عملیات، کریم فتحی فرمانده گردان، یعقوب آذرآبادی حق جانشین گردان، مجید صمدزاده فرمانده گروهان ۲ حسن آفاکشی، جانشین گروهان، حسین محمدی فرمانده دسته ۱ به عهده داشتند (عابدی، ص ۱۳۲، ۱۳۳).

نیروهای اطلاعات عملیات تیپ ۳۱ عاشورا در ۲۰ مرداد ۱۳۶۱ به منطقه غرب اعزام شدند و بعد از تحویل گرفتن منطقه واگذار شده به تیپ، در یکی از ساختمان‌های پادگان الله‌اکبر به‌عنوان ستاد تیپ مستقر گردیدند. سپس طبق زمان‌بندی ابلاغ‌شده، کلیه نیروها از جمله گردان امام حسین (ع) از منطقه جنوب به پادگان الله‌اکبر در غرب کشور و منطقه عمومی سومار منتقل شدند؛ و در جلسه‌ای با حضور فرمانده تیپ، فرمانده گردان همچون سایر فرماندهان گردان تیپ در

خصوص مأموریت و منطقه واگذار شده، توجیه شدند. سپس سازمان گردان امام حسین و دیگر گردان‌های تیپ تکمیل شد. در ادامه نیروهای گردان دوره‌های آموزشی تخصصی شامل عبور از رودخانه، رزم شبانه، رزم کوهستان برگزار کردند (عابدی، ص ۱۳۷).

قبل از شروع عملیات، گردان‌های عملیاتی، به‌خصوص دو گردان خط‌شکن شهید مدنی و شهید صدوقی، از ساعت ۱۲ روز ۹ مهر ۱۳۶۱ قبل از عملیات، در محل حفاری (یکی از تأسیسات حفاری و چاه‌های نفتی در دشت سومار و نفت شهر) و رودخانه فصلی چمدام مستقر شدند. گردان‌های المهدی (عج) امام حسین (ع) و شهید بهشتی نیز بعد از ظهر همان روز نزدیک غروب وارد منطقه و در شیارهای جانبی چمدام و محل حفاری که نقاط رهایی پنج گردان بود، مستقر گردیدند. عملیات با رمز "یا ابوالفضل العباس" در ساعت ۲۲:۳۰ روز ۹ مهر ۱۳۶۱ بنا به اعلام فرمانده تیپ ۳۱ عاشورا آغاز شد. نیروهای تخریب، میدان‌های مین را پاک‌سازی کردند و معبرها را گشودند با شروع پیشروی گردان‌ها، دو گردان امام حسین (ع) و شهید بهشتی به‌عنوان پوشش جناح در پشت خاک‌ریز دوجداره زیر آتش‌های مستقیم و منحنی از طرف ارتفاعات سلمان‌کشته و سمت نفت‌شهر قرار گرفتند و هر لحظه بر تلفاتشان افزوده می‌شد. در ادامه عملیات و بعد از چندین روز درگیری شدید، رزمندگان اسلام در نقاط آزاد شده روی نوار مرزی مستقر شدند و با تثبیت مواضع خود پدافند کردند. در عملیات مسلم ابن عقیل از گردان ۱۷ نفر شهید و ۴۹ نفر مجروح شدند (رضوانی، بش؛ عابدی، ص ۱۳۴-۱۴۱).

عملیات والفجر ۴

عملیات والفجر ۴ در ساعت ۲۴:۰۰ روز ۲۷ مهر ۱۳۶۲ در جبهه‌ی شمالی استان کردستان مابین محور بانه- مریوان در دره شیلر و در پیشرفتگی خاک عراق در مناطق کوهستانی و در حوالی منطقه پنجوین عراق به‌وسیله قرارگاه حمزه سیدالشهدا (ع) با تشکیل سه قرارگاه فرعی حمزه در مرحله اول و ۶ قرارگاه فرعی در مرحله دوم عملیات از یگان‌های از ارتش و سپاه پاسداران و با فرماندهی مشترک سپاه و ارتش با رمز «یا الله، یا الله، یا الله» به اجرا گذاشته شد (میرزایی، ص ۹۴۱).

استعداد دشمن در عملیات والفجر ۴ شامل یگان‌هایی از لشکر ۴ سپاه یکم عراق با ترکیب تیپ‌های پیاده و ویژه کماندویی و مستقل زرهی اعم از تیپ ۲۹ پیاده کوهستان در منطقه عمومی پنجوین، تیپ ۶۰۲ در ارتفاعات کانی‌مانگا و شیخ گزنشین، تیپ ۶۰۵ در محدوده کوه لری، واحدهایی از تیپ‌های ۴، ۷، ۱۰، ۱۱، ۱۶، ۶۵، در احتیاط لشکر ۴ بودند. گردان زرهی ابن‌حارثه در لاله حمزه، گردان‌های توپخانه ۱۸، ۱۹، ۶۶۷، بود (عابدی، ص ۲۱۹).

در این عملیات لشکر ۳۱ عاشورا در سازمان قرارگاه حمزه ۳ سازمان‌دهی شد و مأموریت داشت تا در مرحله اول به لشکر ۸ نجف مأمور و در مرحله دوم و سوم از دو محور با استعداد هفت گردان تک (حمله) کند و ارتفاعات لری، لاله، حمزه، خلوزه ۲، کله‌قندی، تنگه‌گرمک و دشت پنجوین و ارتفاعات غربی کانی‌مانگا و شمال ارتفاعات شیخ گزنشین را

تصرف و تأمین نماید. به‌طورکلی لشکر ۳۱ عاشورا در مرحله دوم و در ساعت ۱ بامداد ۱ آبان ۱۳۶۲ بااستعداد چهار گردان شامل گردان‌های امام حسین (ع)، حضرت علی‌اصغر (ع)، حضرت قاسم (ع) و سیدالشهدا (ع) مأموریت داشت تک کند، با دشمن درگیر شود و ضمن انهدام آنان، ارتفاعات خلوزه ۲ و کله‌قندی را تصرف کنند و بعد از تأمین تنگه گرمک و دشت پنجوین بنا به دستور به مأموریت خود ادامه دهند. (همان، ص ۲۱۲). مأموریت گردان امام حسین (ع) در این عملیات، به همراه تعدادی از نیروهای پشتیبانی رزم تک کند، ضمن انهدام دشمن، ارتفاعات خلوزه ۲ و کله‌قندی را تصرف کند (همان، ص ۲۱۸).

لشکر ۳۱ عاشورا قبل از شروع عملیات والفجر ۴ در دو خط پدافندی در منطقه عمومی پیرانشهر واقع در (حاج عمران) و بمو (بخش آژگله شهرستان ثلاث باباجانی استان کرمانشاه) مستقر بود. اولین جلسه پس از ابلاغ مأموریت جدید لشکر به‌منظور شرکت در عملیات والفجر ۴ و انتقال لشکر از منطقه بمو به بانه در ۱۳ مهر ۱۳۶۲ ساعت ۱۱.۳۰ در پادگان الله‌اکبر در اسلام‌آباد کرمانشاه با حضور فرماندهان گردان‌ها ازجمله گردان امام حسین و واحدهای لشکر ۳۱ عاشورا تشکیل و اقداماتی برای شناسایی و تحویل محور عملیات، رسیدگی به مشکلات و کمبود یگانه و نحوه انتقال و تأمین، تجهیز و تهیه امکانات موردنیاز و هماهنگی‌های لازم در خصوص محل استقرار و آماده‌سازی منطقه عملیاتی تصمیم‌گیری شد. بر همین اساس محل استقرار گردان امام حسین (ع) برای شرکت در عملیات، دشت عباس‌آباد، ننور، دشت بلکه تعیین شد (همان، ص ۲۱۲-۲۲۰).

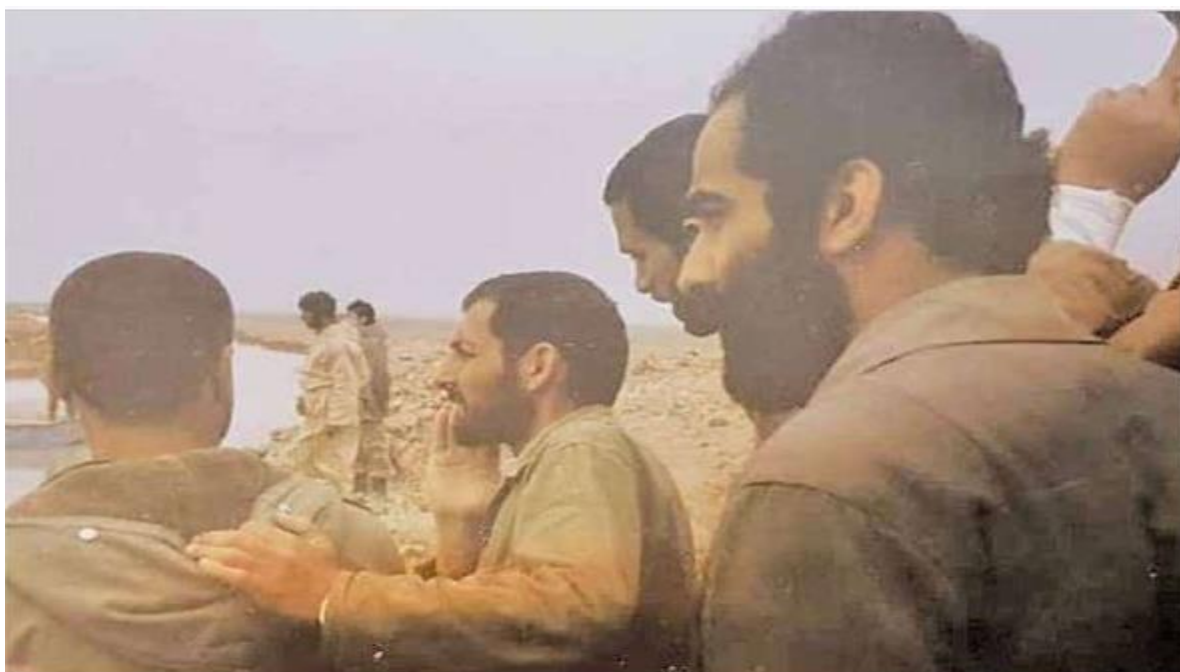
یگان‌های لشکر ۳۱ عاشورا ازجمله گردان امام حسین در عملیات والفجر ۴ از ۲۷ مهر ۱۳۶۲ در منطقه عمومی بانه و سلسله ارتفاعات منطقه در سه مرحله به شرح زیر مشارکت داشتند، چهار گردان رزم شامل گردان حضرت امام حسین (ع)، علی‌اصغر (ع)، حضرت قاسم (ع) و سیدالشهدا (ع) از لشکر ۳۱ عاشورا در ساعت ۱ بامداد ۱ آبان ۱۳۶۲ تک (حمله) کردند و با دشمن درگیر شدند و بعد از تلاش فراوان و انهدام نیروهای دشمن، صبح روز بعد موفق شدند ارتفاع خلوزه ۲ و کله‌قندی را تصرف، پاک‌سازی و تثبیت کنند. همچنین با لشکر ۲۵ کربلا که از جنوب خلوزه تک کرده بود، عمل الحاق انجام دادند و خاک‌ریز بین کنگرک و گُلو را احداث و پدافند نمودند (مرکز اسناد ...، دفتر لشکر ۳۱ ...، ص ۴، سند شماره ۳۰۲/د ...؛ عابدی، ص ۲۲۴). در عملیات والفجر ۴ از گردان، ۲۲ نفر شهید و ۷۱ نفر مجروح شدند (عابدی، ص ۲۱۶).

عملیات خیبر

عملیات خیبر در ساعت ۲۱۳۰ روز ۳ اسفند ۱۳۶۲ در منطقه شمال شهر بصره آغاز شد. این عملیات با مشارکت نیروهای سپاه و ارتش تحت کنترل قرارگاه مرکزی خاتم‌الانبیا (ص) با دو قرارگاه مستقل به اجرا گذاشته شد، این دو قرارگاه شامل قرارگاه نجف تحت کنترل سپاه پاسداران در منطقه هورالعظیم، جزایر مجنون و طلائیه و قرارگاه کربلا تحت کنترل ارتش در منطقه حسینیّه- زید بودند (میرزایی، ص ۴۴۴). در عملیات خیبر، لشکر ۳۱ عاشورا با ۷ گردان

به اضافه یک گروهان ویژه به استعداد ۲۴۹۷ نفر در گردان‌های رزمی لشکر سازمان‌دهی گردیدند. منطقه عملیات خیبر از سمت شرق به حوالی خط مرز بین پاسگاه طلایه در شمال و شلمچه در جنوب، از سمت غرب به رودخانه دجله و شط العرب (در خاک عراق) از شمال به خط عمومی پاسگاه طلایه شمال جزایر مجنون و از سمت جنوب به منطقه عمومی شلمچه بصره محدود می‌گردید (حسینی، ص ۳۱۲ و ۳۱۳). در این عملیات، ترکیب نیروهای دشمن از جیش‌الشعبی و واحدهای محدود مکانیزه بود که رده‌های پشتیبانی رزم از جمله واحدهای مستقل توپخانه، ادوات، پدافند هوایی و بالگردها این نیروها را پشتیبانی می‌کردند و استعداد دشمن از سپاه سوم، تیپ مکانیزه و دو گردان پیاده. دو گردان توپخانه تشکیل شده بود (عابدی، ص ۲۳۹). در عملیات خیبر لشکر ۳۱ عاشورا در سازمان قرارگاه بدر سازمان‌دهی گردید و مأموریت داشت از ساعت ۲۲:۳۰ روز ۳ اسفند ۱۳۶۲ تک کند و با دشمن درگیر شود و ضمن انهدام آنان، بخشی از شمال و شمال غرب جزیره مجنون جنوبی و پل شحیطاط و ساحل شرقی شط‌العرب و نشوه را تصرف و تأمین کند. سپس بنا به دستور تک خود را به سمت جنوب ادامه دهد. مأموریت گردان حضرت امام حسین (ع) در عملیات خیبر در مرحله دوم عملیات به همراه گردان حضرت علی‌اکبر (ع) مأموریت داشتند با استفاده از موفقیت به دست آمده توسط دو گردان‌های حضرت ابوالفضل (ع) و حضرت علی‌اصغر (ع) در مرحله اول عملیات و با عبور از آنها حرکت خود را به سمت جاده نشوه به طلایه ادامه دهند و در ادامه عملیات گردان‌های امام سجاد (ع) حر و سیدالشهدا (ع) با استفاده از موفقیت گردان‌های امام حسین (ع) و حضرت علی‌اکبر (ع) و عبور از آنها مأموریت خود را برای تصرف و تأمین ساحل شرقی رودخانه شط‌العرب ادامه دهند و در جناح راست با قرارگاه لشکر ۸ نجف و در جناح چپ با قرارگاه فتح الحاق کنند. فرمانده گردان امام حسین (ع) در این عملیات به عهده محمدباقر مشهدعبادی و جانشین گردان محمود حسن‌زاده و حمید پاکی خطیبیه عهده داشتند (همان، ص ۲۳۲-۲۳۳).

پس از ابلاغ مأموریت گردان، فرمانده لشکر نحوه انتقال گردان امام حسین (ع) از منطقه کاسه‌گران در استان کرمانشاه به منطقه‌ای نامعلوم که با استفاده از روش‌های ویژه عملیات فریب انجام می‌شد را مشخص کرد. فرمانده لشکر، گروه پیش‌تاز شش نفره اعم از مسئولان اطلاعات عملیات، چند نفر از فرماندهان گردان از جمله گردان امام حسین به منطقه‌ای نامعلوم اعزام کرد و دو نامه سربسته به آنها تحویل داد. در حین طی مسیر، مقصد در آن مشخص شده بود. بعد از استقرار لشکر ۳۱ عاشورا در تنگه سعده در منطقه عمومی بستان در استان خوزستان، ظهر ۲۵ بهمن ۱۳۶۲ بنا به دستور تمام فرماندهان از جمله گردان امام حسین (ع) برای شناسایی منطقه عملیاتی، ابتدا به پاسگاه برزگر و سپس کنار هور رفتند. بعد از توجیه در کنار هور، این گروه با تعدادی از نیروهای بومی (بلدچی) با لباس عربی محلی به پاسگاه برزگر برگشتند (همان، ص ۲۴۰).

سردار شهید مهدی باکری فرمانده لشکر خدا شکن ۳۱ عاشورا در حال ارزیابی منطقه عملیاتی جزایر مجنون - عملیات خیبر

با شروع عملیات، گردان‌های حضرت علی اکبر (ع) و امام حسین (ع) و دو گردان از لشکر ۸ نجف مأموریت داشتند با استفاده از بالگرد در ساعت ۶ روز ۳ اسفند ۱۳۶۲ حرکت کنند و در ضلع غربی جزیره مجنون جنوبی پیاده شوند و در ساعت ۲۰ روز اسفند ۱۳۶۲ بعد از عبور از گردان‌های حضرت علی اصغر (ع) و حضرت ابوالفضل (ع) و با استفاده از موفقیت آن‌ها با نیروهای عقبه دشمن درگیر شوند و ضمن پاکسازی منطقه در پشت جاده نشوه پدافند کنند (همان، ص ۲۴۴).

در ادامه عملیات و پیشروی گردان‌های لشکر، گردان امام حسین (ع) و حضرت علی اکبر (ع) بعد از ۱۲ ساعت تأخیر با بالگرد در جزیره شمالی پیاده شدند و بعد از هشت کیلومتر پیاده‌روی (از جزیره مجنون شمالی تا انتهای جزیره مجنون جنوبی) به پل شحیطاط رسیدند. این نیروها پس از فرارسیدن شب، با هدایت فرماندهان لشکر (حمید باکری) برای ادامه عملیات وارد عمل شدند. لشکر ۳۱ عاشورا در این عملیات به اهداف نهایی خود نرسید، ولی حفظ جزایر، به‌خصوص دوسوم جزیره مجنون جنوبی به‌ویژه بعد از پیام تاریخی حضرت امام (ره)، سرپل مهمی برای رسیدن به اهداف آتی نیروهای اسلام به‌ویژه آن‌سوی هورالعظیم برای رسیدن به شاه‌راه مهم بصره-العماره (محور جنوب به شمال) بود (همان). در عملیات خیبر از گردان ۷۰ نفر شهید و ۱۲۰ نفر مجروح شدند و از شهدای شاخص آن محمداقبر مشهد عبادی فرمانده گردان و حمید پاکی خطیبی جانشین گردان بودند (همان، ص ۲۳۶).

عملیات بدر

عملیات بدر در منطقه هورالعظیم واقع در کشور عراق باهدف پیشروی به طرف جاده العماره- بصره و تهدید بصره از سمت شمال از ساعت ۲۳.۰۰ روز ۱۹ اسفند تا ۲۶ اسفند ۱۳۶۳ با رمز مبارک «یا فاطمه الزهرا (س)» به اجرا گذاشته شد (جعفری، ص ۱۰۴). در این عملیات لشکر ۳۱ عاشورا با ۸ گردان به اضافه یک گروهان ویژه به استعداد ۲۶۰۰ نفر در گردان‌های رزمی لشکر و ۳۴۴۰ نفر در واحدهای لشکر سازمان‌دهی گردیدند (معبودی، ۵۰-۵۴).

منطقه‌ای که برای عملیات بدر انتخاب شده بود، طرفین رودخانه دجله در غرب جزایر مجنون و هورالهویزه از قلعه صالح در شمال تا القرنه و شهر الشاقی در جنوب بود. عرض این جبهه نبرد حدود ۷۰ کیلومتر و عمق آن حدود ۲۵ کیلومتر بود. منطقه زمین منطقه عملیات بدر از دو قسمت متمایز تشکیل شده بود یک قسمت آن هور و مناطق آب گرفته و باتلاقی و قسمت دیگر زمین‌های نسبتاً بلند و خشک را تشکیل می‌داد (حسینی، ص ۴۴۷).

استعداد دشمن در محور لشکر عاشورا (قرارگاه کربلای ۲) شامل تیپ ۹۴ پیاده با سه گردان از پد خندق تا نهر روطه، قاطع الدینارالثانی در جویبر، سه گردان تانک در منطقه جویبر، سه گردان توپخانه در منطقه جویبر و قاطع الشهید در منطقه روطه بود (عابدی، ص ۲۷۲).

در این عملیات لشکر ۳۱ عاشورا بااستعداد هشت گردان پیاده و یک گروهان ویژه و نیروهایی از واحدهای پشتیبانی رزم و پشتیبانی خدمات رزم در سازمان قرارگاه کربلای ۲ قرار داشت و از ساعت ۲۳ روز ۲۰ اسفند ۱۳۶۳ تک می‌کرد و ضمن انهدام نیروهای دشمن، شمال نهر روطه را پاک‌سازی کرده و سپس به عمق دشمن رخنه و سرپل را در شرق رودخانه دجله تصرف و در حاشیه اتوبان بصره العماره پدافند می‌کرد (همان، ص ۲۶۴).

گردان امام حسین (ع) در این عملیات در محور دوم مأموریت داشت تک کند و با دشمن درگیر شود و مواضع آنان را در خط اول پاک‌سازی نماید. سپس گردان حضرت قاسم (ع) با استفاده از موفقیت این گردان و عبور از آن به خط دوم دشمن تک نماید و بعد از انهدام نیروهای دشمن، خط دوم را تصرف، پاک‌سازی و پدافند کند. در ادامه نبرد، گردان حضرت علی اصغر (ع) مأمور بود با عبور از کیسه‌ای دجله و با استفاده از موفقیت دو گردان قبلی به عمق منطقه نفوذ و با پاک‌سازی آن سرپلی را در دهانه آن ایجاد کند. گردان حر نیز مأموریت داشت با عبور از رودخانه دجله به سمت غرب گسترش یابد و با پاک‌سازی منطقه در حاشیه اتوبان بصره العماره پدافند کند (همان، ص ۲۷۶).

فرماندهان گردان امام حسین (ع) در عملیات بدر عبارت بود از اصغر قصاب عبدالحی، جانشین گردان قاسم هاشم زاده هریسی- فرمانده گروهان ۱- محمود دولتی- جانشین محمدعلی ریسمانی فرماندهان دسته ۱- قربان نویدی دسته ۲- مجید کهتری دسته ۳- جعفر جاهد خطیبی گروهان ۲- مصطفی پیشقدم، جانشین صمد قنبری- فرماندهان دسته ۱- محمد زاهدی، دسته ۲- رحیم خشتگر، دسته ۳ اکبر دلیر باقرنیا، گروهان ۳ خلیل نوبری، جانشین علی چرتاب- فرماندهان دسته ۱- علی زارع پور، دسته ۲- مجید شریف‌زاده، دسته ۳- جلیل ارجمندی، گروهان ۴- علی اصغر حسین پور رهبری (همان، ص ۲۶۶).

لشکر ۳۱ عاشورا بعد از عملیات خیبر بنا به دستور، حدود ۱۱ ماه در منطقه عملیاتی جنوب حضور داشت و ضمن اجرای مأموریت‌های پدافندی در جزایر مجنون و محور پاسگاه زید در استان خوزستان، آمادگی‌های لازم در راستای اجرای عملیات‌های آبی‌خاکی را کسب کرد. از جمله این اقدامات می‌توان به تشکیل یگان دریایی، اجرای عملیات‌های مهندسی و آموزش‌هایی از قبیل قایقرانی، بلم‌رانی، غواصی، استفاده از جلیقه، نحوه استقرار در قایق و مانورهای آبی‌خاکی و ... در سد دز و منطقه عمومی سعدیه در نزدیکی بستان اشاره کرد. اردوگاه لشکر از جمله گردان امام حسین در ۱۵ کیلومتری دزفول قرار داشت اما واحدهایی از لشکر در پادگان پدافند هوایی ارتش در اهواز مستقر بودند. نیروهای مستقر در عقبه لشکر همچون گردان امام حسین بعد از سازمان‌دهی مجدد و بازسازی، دوره‌های آموزشی لازم برای حضور در عملیات را سپری کردند. بر همین اساس، گردان امام حسین (ع) و سیدالشهدا (ع) دو ماه قبل از عملیات از ۲۰ دی ۱۳۶۳ تا ۱۸ اسفند ۱۳۶۳ در منطقه عمومی سعدیه و دشت دوره‌های آموزشی از قبیل قایقرانی، بلم‌رانی، غواصی، مانورهای آبی‌خاکی و تمرینات تاکتیکی، استقرار در قایق، نحوه استفاده از جلیقه و تیراندازی در میدان‌های تیر شبانه و روزانه را سپری کردند.

با قطعیت یافتن عملیات، جلسات متعدد و طولانی فرماندهان گردان‌ها از جمله گردان امام حسین برای تهیه طرح مانور آغاز شد. سرانجام پس از هماهنگی‌های لازم و مشورت‌های فراوان و رفع اشکالات مانورهای پیشنهادی، طرح نهایی تنظیم و به تصویب رسید. بر اساس طرح مزبور خط حد مأموریت یگان‌ها به‌طور جداگانه به آن‌ها ابلاغ شد. مهدی باکری فرمانده لشکر پس از اطمینان از وضعیت منطقه و گزارش مسئول اطلاعات ضمن بررسی آخرین وضعیت ترجیح داد منطقه را به دو محور تقسیم کند و در هر محور، چهار گردان برابر طرح مانور اجرای مأموریت کنند (عابدی، ص ۲۷۲).

با شروع عملیات و در ادامه مأموریت لشکر ۳۱ عاشورا در بعدازظهر روز دوم عملیات، احمد کاظمی فرمانده لشکر ۸ نجف، طی تماس با فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا درخواست کمک کرد. بر اساس این درخواست، همان شب یعنی در ۲۲ اسفند ۱۳۶۳ جلسه‌ای با فرماندهان گردان تشکیل شد و مهدی باکری مأموریت چهار گردان امام حسین (ع)، حضرت علی‌اکبر (ع)، حضرت علی‌اصغر (ع) و حر و یک گروهان از گردان سیدالشهدا (ع) را برای تصرف اهدافی در اطراف شهرک همایون و خود شهرک همایون ابلاغ کرد. گردان‌های امام حسین (ع) و حضرت علی‌اکبر (ع) در ساعت ۲۲ تاریخ ۲۲ اسفند ۱۳۶۳ از قسمت شرق دجله، نهر روطه به سمت جنوب تک کردند و با دشمن درگیر شدند و هم‌زمان گردان‌های حضرت علی‌اصغر (ع)، حر و یک گروهان از گردان سیدالشهدا نیز برای انهدام نیروهای دشمن و پاک‌سازی منطقه وارد عمل شدند. این چهار گردان بعد از تلاش فراوان و انهدام بخشی از نیروهای دشمن سرانجام با مقاومت شدید دشمن مواجه شده و پس از تحمل تلفاتی به مأموریت خود پایان می‌دهند (مرکز اسناد ...، گزارش ... در عملیات بدر، سند شماره ۱۸۲ / گ؛ عابدی، صفحه ۲۷۶).

در عملیات بدر از گردان ۵۲ نفر شهید و ۱۱۰ نفر مجروح شدند و از شهدای شاخص در این عملیات، اصغر قصاب عبدالهی فرمانده گردان، قاسم هریسی معاون گردان و فرماندهان گروهان محمود دولتی و خلیل نوبری بودند (عابدی، ص ۲۶۸).

عملیات والفجر ۸

عملیات والفجر ۸ در ساعت ۲۲:۱۰ روز ۲۰ بهمن ۱۳۶۴ با رمز یا فاطمه الزهرا (س)، در منطقه خسروآباد تا راس البیشه در شبه جزیره آبادان به منظور تصرف شهر بندری فاو عراق، توسط سپاه پاسداران انقلاب اسلامی طراحی و آغاز گردید. این عملیات به مدت ۷۵ روز تا تثبیت کامل ادامه داشت (جعفری، ص ۱۱۸). منطقه عملیاتی والفجر ۸ از شمال و شرق به اروندرود، از جنوب به خلیج فارس و خور عبدالله مرز عراق با کویت و از غرب و شمال غرب به منطقه جنوب ابوالخصیب محدود می شود. زمین این ناحیه به سبب نمکزار بودن باتلاقی است و تردد وسایل نقلیه و ادوات زرهی در آن به آسانی میسر نیست. در حاشیه اروندرود پوشش چولان نی و نخلستان وجود دارد که به همراه نهادهای متعدد جاری در آن از دیگر عوارض طبیعی منطقه محسوب می شوند. مسئله جزر و مد اروندرود مهم ترین عنصری بود که در طرح ریزی عملیاتی می بایست دقت لازم در مورد آن صورت می گرفت. عرض رودخانه بین ۵۰۰ تا ۱۵۰۰ متر است. وجود بزرگ ترین نخلستان های جهان در دو طرف جزیره فاو و جزیره آبادان اهمیت این منطقه را دوچندان کرده بود. بیشتر خشکی های منطقه عملیاتی غیرقابل کشت و در فصل بارندگی تردد ماشین آلات سبک و سنگین در آن ها غیرممکن بود. در زمین های خشک دو طرف منطقه با هدایت آب های اطراف، حوضچه هایی برای پرورش ماهی و میگو و حتی استحصال نمک ایجاد شده بود. کارخانه نمک در جزیره فاو با وسعت چندین کیلومتر مربع در قسمت شمالی جزیره فاو بین دو جاده ام القصر - فاو و فاو - بصره واقع شده است. منطقه عملیاتی والفجر ۸ در حوزه استحقاق سپاه هفتم ارتش عراق قرار داشت و پیش از آغاز نبرد، لشکر ۲۶ پیاده با ۴ تیپ پیاده، ۲ تیپ پیاده ساحلی ۲، ناو تیپ ۲ گردان تانک ۴ گردان جیش الشعبی و ۷ گردان توپخانه پدافند و تأمین منطقه را از جنوب زیادیه تا رأس البیشه بر عهده داشت (فرودی، ص ۱۲۹-۱۳۰). استعداد دشمن در محدوده قرارگاه کربلا (لشکر ۳۱ عاشورا) شامل تیپ های ۱۱۰، ۱۱۱ و ۱۱۳ از لشکر ۲۶ پیاده سپاه هفتم عراق به فرماندهی ماهر عبدالرشید همراه دو گردان توپخانه و یک گردان تانک و با پشتیبانی نیروی هوایی و نیروهای تقویتی بودند (عابدی، ص ۳۱۷).

فرماندهان گردان امام حسین در عملیات والفجر ۸ عبارت بودند از سید حسن شکوری، جانشین محمد سبزی، فرمانده گروهان ۱- مصطفی پیشقدم- جانشین رضا خیری، فرماندهان دسته ۱- کریم عظیمی، دسته ۲ رحیم حدادی خطیب، دسته ۳ محمدرضا اسد زاده، فرمانده گروهان ۲ مسعود نیک کرد- جانشین جعفر علافی دیبازر، فرماندهان دسته ۱ کاظم علیپور کامران، دسته ۲ جلال زاهدی، دسته ۳ علی اکبر پوزش پذیر، فرمانده گروهان ۳ علی چرتاب- جانشین محمد نعمتی، فرماندهان دسته ۱ علی زارع پور، دسته ۲ یوسف فداکار، دسته ۳ ایوب ایوبی، مسئول تدارکات حاج بیوک جباریان (مرکز اسناد ...، گزارش لشکر ...، سند شماره ۲۴۶ گ- ۱۱۵۱ / د؛ عابدی، ص ۳۱۰).

در این عملیات، لشکر ۳۱ عاشورا مأموریت داشت از دو محور وارد عمل شود؛ در محور اول و در شمال (سمت راست) با استعداد گردان آبی خاکی حضرت علی اصغر (ع) گردان‌های پیاده حضرت قاسم (ع) امام سجاد (ع) و حضرت ابوالفضل (ع) عملیات کند.

در محور دوم در جنوب (سمت چپ) گردان آبی خاکی سیدالشهدا (ع) و گردان‌های پیاده امام حسین (ع) و حبیب‌بن‌مظاهر وارد عمل شوند. گردان سیدالشهدا (ع) مأمور بود ضمن عبور از رودخانه اروند با دشمن درگیر شود و پس از انهدام آن‌ها خط اول دشمن را تصرف کند. سپس تک خود را به سمت مواضع "ب" شکل ادامه دهد و پس از درگیری و انهدام نیروهای دشمن بخشی از نخلستان را پاک‌سازی کند و در سمت چپ با لشکر ۲۵ کربلا الحاق نماید. سپس گردان‌های امام حسین (ع) و حبیب‌بن‌مظاهر با عبور از گردان سیدالشهدا (ع) باقیمانده نخلستان را پاک‌سازی کنند و مواضع سمت جاده فاو البحار را تصرف و تثبیت نمایند. سپس تک را به سمت شمال مواضع بین جاده فاو بصره و فاو البحار ادامه دهند و با دشمن درگیر شوند و ضمن انهدام نیروهای دشمن در مواضع تصرف‌شده، پدافند نمایند (عابدی، ص ۳۲۳). گردان برای شرکت در عملیات والفجر ۸ در اردوگاه شهید باکری دزفول و پادگان نیروی هوایی ارتش در اهواز مستقر گردید (همان، ص ۳۰۹).

لشکر ۳۱ عاشورا شش ماه قبل از آغاز عملیات، اقداماتی را برای آماده‌سازی یگان‌های لشکر از جمله گردان امام حسین به این شرح انجام داد: ابتدا لشکر ۳۱ عاشورا مأموریت پدافند از منطقه خسروآباد آبادان را بر عهده گرفت. نیروهای اطلاعات عملیات از ۱۰ خرداد ۱۳۶۴ با استعداد ۱۲ نفر با مسئولیت اصغر عباسقلی‌زاده بعد از هماهنگی لازم در محور عملیاتی از نهر ناصر تا نهر منطقه مستقر شدند. آن‌ها بعد از توجیه و بازسازی سنگرها با استفاده از دکل دیده‌بانی تحرکات دشمن را زیر نظر گرفتند و خطوط دشمن را شناسایی کردند. این نیروها بعد از هماهنگی با قرارگاه کربلا در طول سه ماه معمولاً شب‌هایی که نور ماه کم بود، شناسایی داشتند. پس از چند ماه کار اطلاعاتی، هفت معبر برای عملیات شناسایی و مواضع و موانع در ساحل دشمن شناسایی شد. سرانجام پنج معبر از هفت معبر برای اجرای عملیات انتخاب و نحوه عبور نیروهای خط‌شکن طرح‌ریزی شد. دو معبر در جناح‌های راست و چپ اسکله چهار چراغ (المعمار)، دو معبر در سمت جنوب این اسکله به طرف محور لشکر ۲۵ کربلا و یک معبر سمت کشتی به‌گل‌نشسته جلوی اسکله المعمار تعیین گردید. علاوه بر موارد فوق، نیروهای اطلاعات، مسئولیت آموزش گردان‌های خط‌شکن غواصی را نیز بر عهده داشتند.

قبل از عملیات، بخش عمده توان لشکر صرف آموزش نیروهای غواص، آموزش عملیات در منطقه آبی‌خاکی و آماده کردن زمین منطقه شد. بر این اساس فرمانده لشکر ۳۱ عاشورا روند آموزش نیروهای غواص و آموزش عملیات در منطقه آبی‌خاکی و آشنایی آن‌ها با منطقه عملیاتی و موقعیت جدید (نخلستان، باتلاق، رودخانه و ...) را به‌صورت ویژه و مستمر پیگیری می‌کرد. آموزش‌ها شامل تمرین شنا با لباس غواصی در آب راکد و رودخانه در مسیر طولانی، تمرین‌های آمادگی جسمانی نیروهای غواص و تقویت فیزیکی. تمرین پیاده‌روی نیروها همراه تجهیزات انفرادی لازم، در نخلستان

در شب و روز، تمرین سوارشدن به کامیون و پیاده شدن از آن همراه تجهیزات، تمرین رزم در نخلستان، آموزش حفظ سازمان در حین حرکت، سوارشدن در قایق و خودرو و پیاده شدن از آن‌ها، بود. در مورد تخریب با سازمان‌دهی نیروها در تیم‌های تخریب، مأموریت خود را در سه بخش شامل برداشت (جمع‌آوری میدان‌های مین، احداث معبر، پاک‌سازی کلی منطقه) - ب: کاشت (احداث میدان‌های مین و انواع موانع) - ج: انفجارات (انهدام پل‌ها، دکل‌ها، جاده‌ها، سنگرها و شبکه‌های سیم‌خاردار) از گردان‌های رزم و خط‌شکن عملیات را پشتیبانی می‌کند. واحد بهداری مأموریت تهیه کلیه تجهیزات پزشکی، دارو، آمبولانس و ... و تأمین نیروهای متخصص از قبیل پزشک و پیراپزشک با همکاری سازمان بهداری استان را بر عهده داشت و اجرای اقدامات بهداشتی از قبیل واکسیناسیون، نظارت بر پخت و توزیع غذا، تحویل قرص کلر، مالاریا، نمک و ... را پیش‌بینی کرد. واحد مهندسی لشکر حدود چهار ماه قبل از عملیات با استعداد پنج گروهان شامل گروهان‌های آبی‌خاکی، راه‌سازی، پل‌سازی، استحکامات و پشتیبانی، وارد منطقه شد. واحد مهندسی احداث جاده را در فاصله حدود ۶۰۰ متری حاشیه ساحل برای اتصال حدفاصل نهرها، در دستور کار خود قرار داد. همچنین محل استقرار لشکر ۳۱ عاشورا در کنار اروندرود با شن‌ریزی جاده‌ها و انجام دادن کارهای دیگر، بی‌وقفه صورت گرفت

گردان‌های عملیاتی به‌طور تقریبی تا ۱۷ بهمن ۱۳۶۴ آمادگی‌های لازم به دست آورده بودند. فرماندهان گردان‌ها و گروهان‌ها و معاونان آن‌ها از موقعیت شهید قصاب عبداللّهی به شرق اروند اعزام شدند و درباره راه‌ها، خط‌شکن، محل اسکله‌ها و همچنین محل استقرار نیروها و شیوه استفاده از دکل‌های دیده‌بانی توجیه شدند (عابدی، ص ۳۱۸).

با شروع عملیات و در پی نفوذ غواصان به ساحل غربی اروندرود در ساعت ۲:۳۰ روز ۲۱ بهمن ۱۳۶۴، گردان‌های امام سجاد (ع) و حضرت قاسم (ع) از محور اول و گردان امام حسین (ع) از محور دوم با قایق‌های موتوری از اروندرود عبور کردند و در ساحل غربی پیاده شدند. در ساعت ۳:۳۰ بامداد، گردان‌های پیاده پس از پاک‌سازی خط اول و نخلستان، تک خود را به خط دوم دشمن ادامه دادند و با نیروهای دشمن درگیر شدند.

صبح روز اول، سه گردان امام حسین (ع) حضرت قاسم و امام سجاد (ع) با نیروهای دشمن درگیر شدند و با پاک‌سازی منطقه مأموریتی، خودشان را به جاده‌ی آسفالت اول (فاو - البحار) رساندند. رزمندگان لشکر ۳۱ عاشورا منتظر بودند در شب ششم عملیات در ۲۵ بهمن ۱۳۶۴ وارد عمل شوند، اما پایان مأموریت به لشکر عاشورا را ابلاغ شد.

لشکر ۳۱ عاشورا پس از عملیات تکمیلی والفجر ۸ از ۱۳ اسفند ۱۳۶۴ با استفاده از گردان‌های بازسازی‌شده سلمان، حبیب‌بن‌مظاهر، حضرت علی‌اکبر (ع)، امام حسین (ع) در خط پدافندی کارخانه نمک مستقر شد و مأموریت پدافندی را انجام داد. در این مدت تبادل آتش میان دو طرف وجود داشت، عملیات محدود ایذایی در بعضی از معابر انجام می‌شد و گردان‌های لشکر ۳۱ عاشورا با پاتک‌های دشمن در کارخانه نمک مقابله می‌کردند.

بنا به تدبیر فرمانده قرارگاه نجف، عملیاتی به نام عملیات یامهدی (عج) برای ترمیم خط پدافندی طرح‌ریزی شد. دو گردان از نیروهای لشکر ۳۱ همراه یگان‌های دیگر سپاه در ساعت ۲۱:۰۵ روز ۸ اردیبهشت ۱۳۶۵، تک خود را آغاز

کردند، گردان حضرت علی اکبر (ع) پس از عبور از معبر به سمت راست گسترش یافت. گردان امام حسین (ع) با استفاده از کانال موجود در منطقه به تپه ۱۵ رسید. این در حالی بود که شلیک منوره‌های دشمن که گاه‌وبیگاه انجام می‌شد، افزایش یافته بود. دقایقی بعد آتشبارهای خودی روی مواضع دشمن گلوله‌باران کردند و حمله هر دو گردان آغاز شد؛ ساعت ۰۰:۳۰ دقیقه بامداد ۹ اردیبهشت ۱۳۶۵ نیروهای عراقی کمی عقب رفتند و در صدد برآمدن خود را به دو جناح خاک‌ریزهای مقطعی جاده فاو - بصره برسانند تا ضمن افزایش فشار، نیروهای گردان امام حسین (ع) را به محاصره درآورند. تا ساعت ۵ صبح ۹ اردیبهشت ۱۳۶۵ نیروهای گردان امام حسین (ع) از سمت چپ با لشکر ۲۵ کربلا و گردان حضرت علی اکبر (ع) و از سمت راست با نیروهای تیپ انصارالحسین (ع) الحاق کردند و خط پدافندی به‌طور کامل تثبیت و ترمیم شد پس از آن، نیروهای گردان‌های امام حسین (ع) و حضرت علی اکبر (ع) چند روزی در خط پدافندی مستقر شدند. آن‌ها با جایگزین شدن نیروهای جدید از لشکر ۳۱ برای بازسازی مجدد به اردوگاه رفتند. لشکر ۳۱ عاشورا با استفاده از گردان‌های رزمی و واحدهای پشتیبانی رزم تا ۱۹ فروردین ۱۳۶۵ در خط کارخانه نمک در خط پدافندی مستقر شد و تا اواسط تابستان سال ۱۳۶۵ در آن خط حضور داشت (مرکز اسناد ...، گزارش لشکر ...، دستور عملیاتی تکمیلی والفجر ۸؛ عابدی، ص ۳۲۴) در عملیات والفجر از گردان هشت ۴۳ نفر شهید و ۸۸ نفر مجروح شدند و از شهدای شاخص گردان فرمانده گروهان مسعود نیک کرد بود (عابدی، ص ۳۱۳).

عملیات کربلای ۵

عملیات کربلای ۵ از ساعت ۱ و ۳۰ دقیقه بامداد ۱۹ دی ۱۳۶۵ با رمز یا زهرا (س) توسط سپاه پاسداران آغاز شد. این عملیات تا پایان سال ۱۳۶۵ ادامه یافت و یکی از بزرگ‌ترین نبردهای دوران جنگ تحمیلی محسوب می‌شود. منطقه عمومی شلمچه به خاطر اهمیت سیاسی و نظامی آن - همواره جایگاهی قابل توجه در اندیشه طراحان جنگ داشته است. پس از فتح خرمشهر، تسلط بر شلمچه به عنوان یکی از معابر وصولی شهر بصره، در زمره اهداف قوای نظامی ایران قرار گرفت و عملیات کربلای پنج بهترین موقعیت برای عملی ساختن این ایده بود (حبیبی، ص ۱۵۱). منطقه عملیاتی کربلای ۵ از شمال به آب‌گرفتگی جنوب، زید از جنوب به رودخانه اروند از شرق به نهر عریض و از غرب به کانال زوجی و شهر تنومه محدود می‌شد. بر این اساس ارتش عراق با بهره‌گیری از مستشاران نظامی شوروی پیشین و فرانسه، پیچیده‌ترین مواضع دفاعی را در این منطقه ایجاد کرده بود که مهم‌ترین ویژگی آن هم‌پوشانی زنجیره‌ای با ترکیبی از پدافند عامل و غیرعامل بود و از نظر پیچیدگی و مهندسی طراحی در سطح جهان نظیری نداشت. علاوه بر کانال پرورش ماهی و مجاری ارتباطی آن، ارتش عراق مواضع مستحکم دیگری مانند پنج‌ضلعی، مثلثی‌ها، هلالی‌ها، کانال‌های آب، سیل بندها، خاک‌ریزها و سنگرهای دفاعی را در این منطقه ایجاد کرده بود. منطقه عملیاتی کربلای ۵ در حوزه استحفاظی سپاه سوم ارتش عراق قرار داشت و پیش از آغاز نبرد، هفت تیپ پیاده، یک گردان کماندویی و یک گردان تانک پدافند و تأمین منطقه را بر عهده داشتند (فرودی، ص ۱۶۹-۱۷۲). استعداد دشمن در محدود عملیاتی قرارگاه لشکر ۳۱ عاشورا ترکیبی از گارد ریاست جمهوری از سپاه چهارم و نیروهای ویژه در منطقه عملیاتی «پنج‌ضلعی و

پاسگاه کوت سواری، کانال ماهی « خط پدافندی تشکیل داده بود و سپاه هفتم به عنوان احتیاط در منطقه عمومی مستقر بود (عابدی، ص ۳۷۴).

لشکر ۳۱ عاشورا به استعداد ۵ تیپ، به همراه واحدهای پشتیبانی رزم و خدمات رزم مأموریت داشت تا در ساعت ۰۲:۰۰ روز ۱۹ دی ۱۳۶۵ از دو محور تک کرده و با دشمن درگیر، ضمن انهدام نیروهای دشمن با گرفتن سرپل در پنج ضلعی تک خود را به منظور تصرف قسمت‌هایی از غرب کانال ماهی و انهدام نیروهای مستقر در شرق کانال زوجی و تصرف کامل این منطقه به طرف رودخانه شط العرب در محور جاده شلمچه - تنومه مأموریت را ادامه داده و در ساحل شرقی شط العرب پدافند نماید.

پس از عملیات تیپ یکم لشکر ۳۱ عاشورا، تیپ دوم لشکر ۳۱ عاشورا با به‌کارگیری ۴ گردان به ترتیب گردان‌های امام حسین (ع)، قاسم، بقیه‌الله (عج) و سیدالشهدا (ع) با استفاده از موفقیت پیش‌آمده پس از عبور از محور جنوب پنج‌ضلعی و نوک کانال ماهی تک نموده ضمن درگیری و انهدام نیروهای دشمن قرارگاه تاکتیکی دشمن را در پنج‌ضلعی تصرف می‌کرد.

گردان‌های امام حسین (ع)، حضرت علی اصغر (ع)، حضرت قاسم (ع) و بقیه‌الله (عج) در مرحله دوم با استفاده از موفقیت گردان‌های المهدی (عج) و صاحب‌الزمان (عج) تک کرده و با دشمن درگیر ضمن انهدام نیروهای دشمن در پنج‌ضلعی و شرق کانال ماهی مواضع دشمن را در نوک کانال ماهی تصرف و با گسترش در غرب کانال ماهی بنا به دستور ادامه مأموریت می‌دادند (عابدی، صفحه ۳۵۰-۳۷۸؛ مرکز اسناد ...، دفتر لشکر ... عملیات کربلای ۵، سند شماره‌های ۱۳۷۸ / ۱۴۱۱-د/ ۳۵۰-گ). محل استقرار گردان برای شرکت در عملیات کربلای ۵ در قجریه (روستایی در کنار کارون در ۳۵ کیلومتری اهواز)، پادگان شهید باکری و پادگان نیروی هوایی بود (عابدی، ص ۳۶۷).

فرماندهان گردان امام حسین (ع) در عملیات کربلا ۵ به ترتیب مصطفی حامد پیشقدم -جانشین گردان شهید محمدبالاپور، فرمانده گروهان ۱ رضا خیری -جانشین کریم عظیمی، فرماندهان دسته ۱ عبدالله اسدزاده، دسته ۲ کریم داداشی، دسته ۳ محمد رستمی، فرمانده گروهان ۲ جعفر زوار -جانشین جعفر علافی دیبازر، فرماندهان دسته ۱ محمدرضا شریفی، دسته ۲ جعفر قصاب نوید، دسته ۳ محمد باقرامیر عطاری، فرمانده گروهان ۳ جعفر جاهد خطیبی، جانشین محمداُمینی رئوف، دسته ۱ محمدرضا اسدزاده، دسته ۲ رحیم رهبری، دسته ۳ رحیم قادری، مسئول تدارکات حسن استانی، مسئول مخابرات محمد داشکسن، مسئول تعاون حسن محمدی، مسئول پرسنلی محمدحسین احمدزاده، بودند (مرکز اسناد، دفتر لشکر ... عملیات کربلای ۵، سند شماره ۱۳۷۸ / ۱۴۱۱ -د/ ۳۵۰-گ؛ عابدی، ص ۳۶۷).

پس از ابلاغ طرح عملیاتی به لشکر توسط قرارگاه کربلا، اطلاعات عملیات لشکر ۳۱ عاشورا از ۸ تا ۱۲ دی ۱۳۶۵ به مدت چهار روز شناسایی معابر نفوذی را به وسیله غواصی به طرف خط اول و سنگرهای تأمینی دشمن انجام داده و با استفاده از دکل‌های دیده‌بانی و عکس‌های هوایی در نهایت، ۴ معبر برای دو محور عملیاتی لشکر ۳۱ عاشورا انتخاب

کردند. واحدهای پشتیبانی رزم اعم از توپخانه، پدافند هوایی، ادوات تخریب، مهندسی رزم، یگان دریایی، زرهی، مخابرات، بهداری رزم برابر مأموریت واگذار شده آمادگی‌های لازم را قبل از عملیات کربلای ۵ کسب کردند. فرماندهان گردان‌های عمل‌کننده در ۱۷ دی ۱۳۶۵ از جمله گردان امام حسین با استفاده از دوربین استقراری در دکل که به‌وسیله کابل به تلویزیون داخل سنگر وصل شده بود به منطقه عملیاتی، معابر وصولی، خطوط اول و رده‌های تأمین دشمن توجه شدند. ضمناً فرماندهان گروهان‌های خط‌شکن به‌وسیله نیروهای اطلاعاتی تا رده نیروهای تأمین دشمن رفته و به مأموریت خود توجه شدند. گردان‌های تیپ دوم از جمله گردان امام حسین که در موج دوم وارد عمل می‌شدند به طرح مانور خود توجه شده و آماده عملیات شدند. شب عملیات، گردان‌های عمل‌کننده طبق سازمان عملیاتی به نزدیکی اسکله انتقال‌یافته و به ترتیب از نقطه‌رهایی که اسکله‌ی کنار آب‌گرفتگی بود و آماده شروع عملیات شدند (عابدی، ص ۳۷۵).

با شروع عملیات و از بامداد روز دوم عملیات در ۲۰ دی ۱۳۶۵، گردان امام حسین (ع) در جناح لشکر ۱۹ فجر در محدوده پل‌های سوم و چهارم و پنجم الحاق می‌کرد و با توجه به تکمیل شدن الحاق به‌ویژه در نوک کانال ماهی در محدوده پل‌های سوم، چهارم و پنجم، مقاومت دشمن درهم‌شکسته و مجبور به عقب‌نشینی می‌شود و تعدادی از نیروهای دشمن به اسارت رزمندگان لشکر درمی‌آیند. با اتمام مأموریت قرارگاه کربلا در مرحله اول عملیات، لشکر ۳۱ عاشورا بنا به دستور در مرحله دوم تحت فرماندهی قرارگاه نجف مأموریت یافت تا پل فلزی منطقه نهر دویجی را منهدم کند. از این‌رو از ۲۴ تا ۲۸ دی ۱۳۶۵ بخشی از نیروهای لشکر عاشورا برای اجرای مأموریت جدید در محور جنوب جاده شلمچه مستقر شدند (مرکز اسناد، دفتر لشکر ... عملیات کربلای ۵، سند شماره ۱۴۱۱/د-۳۵۰/گ؛ عابدی، ص ۳۷۸). در عملیات کربلای ۵ از گردان ۷۸ نفر شهید و ۱۴۰ نفر مجروح شدند و از شهدای شاخص گردان، علیرضا مولایی فرمانده گردان قبل از عملیات در بمباران پادگان شهید باکری و مصطفی پیش‌قدم فرمانده گردان امام حسین در عملیات کربلای ۵ و معاون گردان محمد بالاپور و فرماندهان گروهان رضا خیری- جعفر زوار و جعفر جاهد خطیبی بودند (عابدی، ص ۳۷۱).

گردان امام حسین (ع) همچنین در نبردهای کربلای ۴ (دی ۱۳۶۵)، نصر ۷ (مرداد ۱۳۶۶)، بیت‌المقدس ۲ (دی- بهمن ۱۳۶۶) و مرصاد مشارکت داشت (معبودی، ص ۴۸).

در فروردین ۱۳۶۶ با ایجاد تغییر در سازمان سپاه پاسداران، سپاه آذربایجان شرقی و لشکر ۳۱ عاشورا ادغام و سپاه پنجم باقرالعلوم (ع) تشکیل شد. اواخر ۱۳۶۶ ۳ و پس از عملیات بیت‌المقدس ۳، سپاه پنجم باقرالعلوم (ع) به سپاه پنجم عاشورا تغییر نام یافت. سپاه پنجم عاشورا شامل سه تیپ (۳۱ امام زمان «عج»، ۳۶ انصارالمهدی «عج»، ۳۷ حضرت عباس «ع») و چهار گردان (امام حسین «ع»، امیرالمومنین «ع»، علی‌بن‌ابی‌طالب «ع» و حضرت قاسم «ع») بود (همان، ص ۲۳۶-۵۰).

مأخذ: بنیاد شهید و امور ایثارگران استان آذربایجان شرقی - اردبیل، فایل اسناد و مدارک، سند بش، ۱۴۰۰ ش، موجود در بنیاد شهید و امور ایثارگران استان آذربایجان شرقی - اردبیل؛ تاریخ شفاهی فرماندهان و پیشکسوتان لشکر ۳۱ عاشورا در دوران دفاع مقدس (شهید سیدحسن شکوری، شهید اکبر سبزی، داود نوشاد و یاسر زیرک)، سند بی تا، سند بش، موجود در مرکز حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس سپاه عاشورا؛ تاریخ شفاهی فرماندهان و پیشکسوتان دفاع مقدس: مصطفی مولوی فرد، علی اکبر دانشور، ناصر امینی، سند بی تا، سند بش، موجود در مرکز حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس سپاه عاشورا؛ جعفری، مجتبی، اطلس نبردهای ماندگار، تهران، انتشارات سوره سبز، ۱۳۸۹ ش؛ جوادی پور، محمد و دیگران، ارتش جمهوری اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس، جلد پنجم، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۳ ش؛ حبیبی، ابوالقاسم، کارنامه عملیات سپاهیان اسلام در هشت سال دفاع مقدس، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳ ش؛ حسینی، سید یعقوب، نبردهای سال ۱۳۶۲ تا پایان ۱۳۶۴، تهران، ایران سبز، ۱۳۸۹ ش؛ رزاق زاده؛ محسن، *اطلس جنگ ایران و عراق*: فشرده نبردهای زمینی (۳۱ شهریور ۱۳۵۹ - ۲۰ مرداد ۱۳۶۷)، تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۹۲ ش؛ رضوانی، محمدتقی، راوی تیپ عاشورا در عملیات رمضان و ابومسلم بن عقیل، دفتر تیپ عاشورا، موجود در مرکز حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس سپاه عاشورا؛ عابدی، مصطفی شناسنامه لشکر ۳۱ عاشورا، تهران - مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه، ۱۴۰۱ ش؛ علایی، حسین، *روزند جنگ ایران و عراق*، جلد ۱، تهران: مرزوبوم، ۱۳۹۱ ش؛ فرودی، قاسم، اطلس مناطق عملیاتی غرب و جنوب غرب، تهران، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، ۱۳۹۵ ش؛ *کارنامه توصیفی عملیات رزمندگان اسلام در طول هشت سال دفاع مقدس*، تهران: نصر کوثر، ۱۳۸۲ ش؛ مرکز اسناد مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، گزارش تیپ ۳۱ عاشورا در عملیات رمضان، سند شماره ۶۰ / گ، موجود مرکز اسناد مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه مرکز اسناد؛ مرکز اسناد مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، گزارشی پیرامون عملیات طریق القدس تاریخ ۱۳۶۰، سند شماره ۵۱۷۸۱، موجود در مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه؛ مرکز اسناد مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، گزارش لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات بدر، سند شماره ۱۸۲ / گ، موجود مرکز اسناد مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه؛ مرکز اسناد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، تیپ عاشورا در عملیات رمضان، آمادگی گردان‌ها، نوارهای ششم ۷۴۸۲-۷۴۸۶-۷۴۸۷-۷۴۸۸-۷۴۸۹-۷۴۹۰-۷۴۹۹؛ مرکز اسناد مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه، عملیات مسلم ابن عقیل، گزارش عملیات، کد ۷۰، گزارش کد ۱۴۵ و ۱۴۶، نوار شماره ۸۵۵۹، سند شماره ۳۲۰۷۸، سند شماره ۳۲۸-۳-ه ز، نوار شماره ۸۵۹۷، نوار شماره ۸۶۰۳ و نوار شماره ۸۵۵۸؛ مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، دفتر لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات والفجر ۴، سند شماره ۳۰۲/د، ۱۳۷۴۵، ۱۳۷۴۲، ۱۳۷۴۱، ۱۳۷۴۰، ۱۳۷۳۲، ۱۳۷۳۱/پ ن؛ مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، گزارش لشکر ۳۱ عاشورا، در عملیات والفجر ۸، دستور عملیاتی تکمیلی والفجر ۸؛ مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، گزارش لشکر ۳۱ عاشورا، در عملیات والفجر ۸، سند شماره ۲۴۶ / گ- ۱۱۵۱ / د؛ مرکز اسناد دفاع مقدس، دفتر لشکر ۳۱ عاشورا در عملیات کربلای ۵، سند شماره‌های ۱۳۷۸ / د- ۱۴۱۱ / د- ۳۵۰ / گ؛ معبودی، جلال، اطلس لشکر ۳۱ عاشورا در دوران دفاع مقدس، تهران، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۱۳۹۸ ش؛ مصاحبه با مالک بهرامی زاده از نیروهای گردان امام سجاد (ع)، مرکز حفظ آثار نشر ارزش‌های دفاع مقدس سپاه عاشورا؛ میرزایی، رضا، حماسه‌های نامداران گمنام، چاپ پانزدهم، تهران، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس، ۱۳۹۴ ش؛ موسوی قویدل، سیدعلی اکبر، *عملیات فتح‌المبین قرارگاه کربلا*، تهران: ایران سبز، ۱۳۸۶ ش.